

УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
ФАКУЛЬТЕТ ДОШКІЛЬНОЇ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ
(повне найменування інституту, назва факультету (відділення))
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ ТА ПЕДАГОГІКИ РОЗВИТКУ
ДИТИНИ
(повна назва кафедри (предметної, циклової комісії))

Самарчук Тетяна Олегівна

**«ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ
ТЕМПЕРАМЕНТУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ»**

Спеціальність: 012 Дошкільна освіта.

РЕФЕРАТ

випускної кваліфікаційної роботи
за освітньо-професійною програмою (освітньо-науковою програмою)
«Дошкільна освіта»

Керівник : доцент кафедри
психології та педагогіки розвитку дитини
Кравчук Н.П.

Умань – 2021

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

У системі освіти закладів дошкільної освіти найважливішими функціями є успішне виховання дітей, яке безпосередньо впливає на якість їх подальшої освіти. Особливості й властивості темпераменту є засобами реалізації внутрішнього потенціалу особистості в діяльності. Спільність характеристик темпераменту та індивідуального стилю діяльності полягає в типологічній зумовленості цих характеристик. Зв'язок особливостей індивідуального стилю діяльності з властивостями нервової системи досліджувався у працях Г. Дикопольської, О. Копитова, А. Коротаєва, Є. Климова та С. Маствіліскер.

Кожна людина є індивідуальністю з народження, тому що майбутній темперамент особистості закладено на вже рівні генотипу. Темперамент вважають найбільш стійкою характеристикою особистості, яка майже не змінюється впродовж життя, виявляється в усіх сферах життєдіяльності і характеризує індивіда з боку динамічних особливостей його психічної діяльності, тобто, за показниками темпу, швидкості, ритму, інтенсивності, енергійності, емоційності. У сучасній психології темперамент розглядається як базовий аспект індивідуальності, обумовлений «переважно біологічними властивостями людського організму». Разом з тим, темперамент може бути визначений і як компонент більш високоорганізованих структур інтегральної індивідуальності (інтелекту і характеру).

На основі кожного типу формуються різні системи умовних нервових зв'язків, але сам процес їх формування залежить від типу нервової системи. Тим самим тип нервової системи надає своєрідності поведінці людини, накладає характерний відбиток на всю її сутність – визначає рухливість психічних процесів, їх стійкість проте він не є вирішальним чинником поведінки, вчинків, переконань, які формуються в процесі індивідуального життя людини так в процесі виховання.

Протягом дошкільного віку помічаються наступні зміни темпераменту:
а) зміна окремих властивостей темпераменту; б) ускладнення структури темпераменту; в) зміна типу темпераменту в цілому (у дітей раннього віку).

Фізіологічною передумовою мінливості темпераменту у дітей є висока пластичність нервової системи дітей. Тип вищої нервової діяльності у дошкільному віці продовжує формуватися, нервові процеси лабільні, недостатньо виражена їх сила і, зокрема, активне коркове гальмування. Це й визначає податливість типу нервової системи різним впливам. Психологічною передумовою мінливості темпераменту можна вважати підвищену вразливість дітей, їх схильність до наслідування, слабку опосередкованість темпераменту сформованими рисами характеру.

Для того щоб побудувати індивідуальний підхід до кожної дитини та забезпечити для його розвитку відповідні психологічні умови, педагогам потрібні знання характерних особливостей поведінки дітей залежно від типу їх темпераменту.

Зважаючи на актуальність даної проблеми, обрано тему випускної кваліфікаційної роботи **«Психологічні особливості формування темпераменту дітей дошкільного віку»**.

Мета дослідження – підбір змісту, форм і методів психолого-педагогічного впливу на дітей дошкільного віку, спрямованих на врахування типів темпераменту в освітньому процесі ЗДО.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. розглянути поняття темпераменту та його основні властивості;
2. охарактеризувати особливості дітей різних типів темпераменту;
3. діагностика прояву властивостей темпераменту у освітній роботі з дітьми старшого дошкільного віку;
4. розробити зміст, форми і методи психолого-педагогічного впливу на дітей дошкільного віку, спрямовані на врахування типів темпераменту в освітньому процесі.

Об'єкт дослідження - психологічні властивості темпераменту дітей дошкільного віку.

Предмет дослідження - психологічні основи врахування типів темпераменту у дошкільному віці під час освітнього процесу.

Для розв'язання визначених завдань використовувався комплекс взаємопов'язаних **методів дослідження**: бесіди, опитування, спостереження; тестування; робота з літературними джерелами; дослідження за тестом-опитувальником «Коло» Г. Айзенка; аналіз; теппінг-тест (визначення властивостей нервової системи по психомоторних показниках), рисунковий метод виявлення характеру психічних станів; **методики дослідження** «Визначення домінуючого типу темпераменту» (О. Белов), «Визначення емоційності» (В. Суворова), «Виключення понять», «Кактус», «Неіснуюча тварина», методика дослідження емоційного стану, «Образа», виявлення тривожності старших дошкільників; дослідження емоційних реакцій на смішні зображення; емоційних проявів при розігруванні сюжетних сценок; взаємозв'язку між оцінними еталонами й емоціями; дослідження точності рухового і словесного наслідування; вміння зберігати мету в умовах ускладненого успіху; цілеспрямованості діяльності; взаємозв'язків між мотивацією і мобілізацією вольових зусиль та ін.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що положення та висновки дослідження покладено в основу: методичних рекомендацій.

Апробація результатів: матеріали дослідження були обговорені на засіданні кафедри психології та педагогіки розвитку дитини та на Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуалізація творчого професійного потенціалу майбутніх фахівців дошкільної освіти» (12 листопада 2021 року).

Публікація: Основний зміст та результати дослідження відображено у матеріалах Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуалізація творчого професійного потенціалу майбутніх фахівців дошкільної освіти», за

результатами дослідження опубліковано тези на тему: «Проблема вивчення темпераменту дітей дошкільного віку у психолого-педагогічних дослідженнях» (12 листопада 2021 року).

Структура і обсяг роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Основний зміст роботи викладено на 93 сторінках машинописного тексту.

ВИСНОВКИ. У ході розв'язання поставлених у дослідженні завдань, нами було зроблено такі висновки:

1. У роботі розглянуто поняття темпераменту та його основні властивості. Відзначено, що темперамент – це вроджена, динамічна характеристика особистості, сукупність індивідуальних особливостей, які характеризують емоційну сторону поведінки людини, її діяльності та спілкування. Проте, темперамент не є сталою властивістю особистості, він змінюється залежно від умов її життя і виховання. Кожний тип темпераменту має свої переваги та недоліки. Для правильної організації виховання, боротьби з недоліками і поліпшення спілкування дитини з людьми необхідно знати, до якого типу темпераменту вона належить. Кожному темпераменту відповідає певний тип нервової системи. Уміння його визначати необхідне для правильного спрямування розвитку особистості дошкільника, розуміння особливостей його поведінки, запобігання небажаним реакціям дитини тощо.

2. Охарактеризовано індивідуально-типологічні особливості дітей різних типів темпераменту. Відтак, виокремлюють чотири основні типи вищої нервової діяльності, які відповідають певному типу темпераменту: а) сильний, урівноважений, рухливий (сангвінік); б) сильний, урівноважений, інертний (флегматик); в) сильний, неурівноважений (холерик); г) слабкий (меланхолік). Відзначено, що темперамент характеризує лише вроджені особливості характеру: емоційність, чутливість, активність, енергійність, а тип темпераменту визначає поведінку та спосіб дій людини у навколишньому середовищі.

Тип темпераменту - одна з найважливіших умов походження індивідуально-своєрідних рис характеру. Від властивостей темпераменту залежать динамічні (швидкість, сила, інтенсивність) особливості характеру. Властивості темпераменту можуть сприяти або протидіяти розвитку повних якостей особистості (холерику легше стати хоробрим, ніж меланхоліку). Тип темпераменту певним чином зумовлює недоліки характеру при послабленні виховання. Доведено, що сангвінік недостатньо зосереджений, похапливий, поверховий, легковажний. Холерик - нестриманий, конфліктний, агресивний, невтриманий. Флегматик - млявий, байдужий, консервативний. Меланхолік відзначається хворобливою вразливістю, замкнутістю, відчуженістю, безвольям. Вроджені динамічні можливості дітей це ті вхідні умови, в яких повинен діяти педагог, реалізуючи свої професійні цілі.

3. Проведено діагностику прояву властивостей темпераменту у освітній роботі з дітьми старшого дошкільного віку. Дослідження показало, що більша частина старших дошкільників мають низькі показники саморегуляції й тільки менша – достатні показники. У дітей із достатніми ознаками прояву позитивних індивідуально-типологічних показників достовірно вищий рівень саморегуляції, що у порівнянні з іншими дітьми – не зафіксовано найнижчих показників саморегуляції.

Простежено, що індивідуальна своєрідність дитини виявляється досить рано. Дитина відрізняються за рівнем активності, перевазі позитивних і негативних емоцій. Індивідуальність складає, насамперед, темперамент, що характеризує динамічну сторону протікання діяльності людини і позначається в психічній активності й емоційності. Тому, важливість прояву позитивних індивідуально-типологічних особливостей у вихованні і навчанні дитини очевидна. Прояви властивостей темпераменту дошкільників, можна пом'якшити за допомогою індивідуального підходу до кожної дитини і виховного впливу, який стимулює розвиток позитивних рис особистості. Тому у освітній роботі з дошкільниками використовували індивідуальний підхід, який передбачав багатокomпонентну та водночас єдину систему

розробки та реалізації індивідуальних програм. Індивідуального підходу вимагали діти з різною мірою їх фізичної активності - рухливості.. Тактики врахування типів темпераменту дітей полягали як у створенні сприятливих зовнішніх умов, так і в озброєнні дітей уміннями саморегуляції. Доведено, що ігнорування властивостей темпераменту приводить до розвитку негативних рис у дошкільників, а невміння враховувати особливості темпераменту приводить до серйозних помилок у вихованні.

4. Розроблено зміст, форми і методи психолого-педагогічного впливу на дітей дошкільного віку, спрямовані на врахування типів темпераменту в освітньому процесі. У педагогічному процесі використовувався цілий комплекс різних методів і форм роботи, відповідно поставленим цілям, оскільки при їх виборі враховували всі тонкощі та індивідуальні особливості дитини. Також при роботі вибирали тільки ті методи, які були знайомі: створювали ситуації, які сприяли емоційному переживанню дітей. З метою підсилення сильних сторін властивостей темпераменту дітей використовували сюжетно-рольові ігри, театралізовану діяльність, читання казок, методики: завершення речень (Л. Дерев'янка); «Неіснуюча тварина», діагностична методика Ю. Афонькіної та Г. Урунтаєвої, «Потяг» С. Велієвої, вправи та ігри такі як: «Зоопарк», «Дзеркало», «Малюнок удвох», «Заборонене число», «Програвання ситуацій», «Посмішка по колу», «Добре серце», «Місток», «Стати іншим», «Жестові етюди», «Покажи почуття», «Знайди друга», «Гусениця» та ін.

Проведене дослідження не вичерпує усієї глибини поставленої проблеми. Перспективи подальшої науково-дослідної роботи вбачаємо у вивченні впливу морально-психологічної атмосфери у сім'ї дошкільника та у дошкільній установі на формування індивідуально-типологічних особливостей у дітей старшого дошкільного віку.